

822.33

Т54к

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написання „Макбета.“ Д. 25 марта 1603 р. вмерла англійська королева Єлисавета безпотомно. Її наслідником вибрали міністри шотландського короля Джемса (Якова), сина славної Марії Стюарт, що на розказ Єлисавети в англійській тюрмі була покарана смертю. Король Джемс був великим любителем театру. Ще 1599 р. гостили у него в Едінбурзі льондонські актори, яким він уможливив даване в тім місті прилюдних вистав на перекір ухвалі міської ради, що була перенята пуританською ненавистю до театру. Одним із найперших актів його правління яко англійського короля було надане патенту „Pro Laurentio Fletscher et Willielmo Shakespeare et aliis,“ яким їх трупу із „слуг льорда підкоморія“ переіменовано на „слуг королівських,“ тоб то прийнято під безпосередню королівську протекцію. Яко директор королівського театру брав Шекспір участь у параднім в'їзді короля до Лондону д. 7 мая 1603 р., хоча згааний висше патент датований днем 17 мая тогож року. Дехто думав, що Шекспірова театральна дружина зараз у перших днях по приїзді нового короля до Лондону так йому сподобала ся своїми виставами, що

він тодіж рішив ся взяти її під свою протекцію. Тимчасом факт, що Шекспір і його товариші вийменовані вже яко „королівські слуги“ між учасниками парадного в'їзду до Лондона д. 7 мая вказує на те, що король мусів уже давнійше знати сю дружину. Чи се була та сама дружина, яка 1599 р. гостила в Единбурзі, чи може та, яка в р. 1600 давала вистави в шотландськiм місті Ебердіні, в усякiм разі певно те, що король Джеймс мусів уже давнійше знати її. Про гостину лондонських акторів у Ебердіні ми знаємо, що в ній брав участь актор Льюренс Флетчер, який зістав був навіть зроблений горожанином і членом гільдії Ебердіна; цікаво, що в королівськiм патенті з р. 1603 сей сам Флетчер являєть ся спільником Шекспіровим. Із актів міської ради Ебердіна знаємо, що в р. 1601 лондонськiм акторам виплачено з міської каси надзвичайне „*gratiale*“ за їх вистави давані в тім місті. Що тими виставами любував ся король Джеймс, на се вказує виразна приписка в рахунках, що те „*gratiale*“ виплачено їм „з поручення короля.“ От тим то має всяку імовірність за собою догадка, що тоді чи може яким иньшим разом Шекспір зі своєю дружиною був у Шотляндії і вже там зумів здобути собі прихильність короля.

По своїм параднім в'їзді до Лондона пробув король Джеймс у тім місті ледво пять день. В місті вибухла чума і король 13 мая виїхав до Грініча, де й був виставлений звисний уже патент для Флетчера і Шекспіра. Тільки 20 жовтня 1604 Джеймса проголошено офіційально королем Великої Британії, себ то сполучених Англії, Шотляндії і Ірляндії, і ся дата дає нам рівночасно речинець, перед яким не міг бути написаний „Макбет.“ Маємо там, у пророцькiм привиді Макбетовім (акт IV, сц. 1) виразний натяк на „Банкових потомків“,

себ то королів із роду Стюартів, що мають „подвійні держави і потріпні скипетри“, а се, як і все те пророкуванє, треба розуміти як комплімент новому королеви проголошений зі сцени. Таким способом виходить, що „Макбет“ міг бути написаний найшвидше 1605 р., коли пам'ять про коронацію короля була ще свіжа. В р. 1607 у комедії „The Puritan“ знаходимо вже несумнівний натяк на сю трагедію: про Макбетову учту, на якій показуєть ся дух Банка, говорить ся там як про річ загально звісну, що ввійшла в поговірку. А др. Саймон Формен у своїх записках, ведених пз. „Booke of Plaies and Notes thereon“ (книжка театральних вистав і уваги про них) описує докладно виставу „Макбета“, якої він був свідком д. 20 цвітня 1610 р.

Думка про тісну злуку Англії з Шотляндиєю і Ірляндиєю тягне ся через усю трагедію мов червона нитка. Осиротілі шотляндські королевичі тікають один до Англії, другий до Ірляндії; Англія привертає в Шотляндії легального короля і за те по пророцтву має й сама з шотляндського роду одержати королівську династію. Такі натяки вплетені в трагедію мусимо вважати відгуками того радісного настрою, який панував у Англії в початку панованя Джемса І, швидко по його проголошеню королем Великої Британії.

Але настрій у драмі далеко не радісний, а навпаки, страшенно понурий. Зрада, скритовбійства, конспірації, противприродні злочини — ось та атмосфера, якою надихана вона. Значить, на принагідну штуку для звеличання коронаційних празників „Макбет“ не надавав ся. Ми знаємо, що швидко в житю Джемса І пішли иньші памяtnі дні: на його жите зроблено заговор, здаєть ся, за почином Єзуїтів; Гю Фоукс, протестант навернений

на католицизм, мав висадити в повітря парламент у хвили, коли там зберуться лорди і король. Д. 4. листопада 1605 р. заговор відкрито, Фоукса арештовано, а швидко потім увязнено також Єзуїта Гарнета і інших учасників конспірації. Процес тих конспіраторів відбувся 1606 р., і ми маємо натяк на него в гумористичнім монольогу одвірного (акт II, сц. 2), де сей говорить про „двоязычника, що для слави Божої наробив багато зради, та проте не зумів пробрехати ся до неба.“ Та ми маємо в тім самім монольогу ще один натяк на хронольоґію: арендатор, що повісив ся в ожиданю великого врожаю. В р. 1606 був у Англії такий великий урожай, що ціни збіжа впали страшенно і арендатори банкрутували задля сего. Не було можности і не оплатило ся збирати все збіжжя і для того багато нив полишено незжати, так що збіжжя разом із соломою гнило в зимі під снігом. Усе те показує нам, що „Макбет“ був написаний і виставлений по всякій правдоподібности зимою 1606 р., може з нагоди тих шумних празників, які устроювано по цілім краю, а поперед усього в Лондоні, по процесах конспіраторів і які, повторяючи ся потім що року в тій порі, ввійшли в національний англійський звичай і заховали ся декуди ще й доси.

II. Історична основа „Макбета.“ В р. 1040 замордували незвісні злочинці шотландського короля Дункана в одній відлюдній кузні. Дункановим наслідником зробив ся воєвода Макбет, син тана з Іляміса, Фінлея, що був убитий Дункановим дідом Макомом II. Той Маком II захопив неправдопрестол Шотландії, замордувавши короля Кеннета IV. Внучкою того короля, отже легальною спадкоємицею шотландського престолу, була Груоч, жінка Макбетова. І вона потерпіла від узурпаторів. На розказ Макома II вбив завідатель замка

Форреса її брата — по ночі, в сні; її першого мужа, що збунтував ся був проти Дункана, разом з 50 його прихильниками спалено в його замку. Таким робом виходить, по новіjším історичним дослідям, що Макбет не був узурпатором, але через свою жінку правним наслідником шотландського престолоа; що навіть коли мав яку участь у замордованю Дункана, то після тодішніх звичаїв був до сего в повній управлений і навіть зобовязаний законом про кроваву пімсту. Яко володар він був чесний і справедливий, робив багато добра народови, дбав про просвіту засновуючи монастирі, що були також гніздами навчання. Син замордованого Дункана Маком виступив против него при помочи одного графа з північної Англії і відібрав йому 1054 р. часть краю, а 1057 р. вбив його і зробив ся шотландським королем. Отсе історичне ядро пізнійших легендарних оповідань, якими обсновано особу Макбета. Що се ядро було незвісне Шекспірови, про те нема що й говорити.

Сучасний Шекспірови англійський хроніст Рафаель Голіншід, що вмер 1580 р, подав у своїй двотомній літописі Англії також нарис історії Шотландії, взятий ним із старших літописців, а головнo із Гектора Боеса *Scotorum Historiae*. Голіншідова хроніка як у багатьох иньших творах, так і в „Макбеті“ була безпосереднім Шекспіровим жерелом. Погляньмож, як оповідає події Голіншід, бо се найкраще виявить нам, як поводив ся зі своїми жерелами Шекспір, викроюючи з них основи своїх безсмертних драм.

Оповівши про війну Шотландців з Данами, де визначили ся Макбет і Банко (*Banko*), Голіншід так говорить далі: „Отож трапило ся, коли Макбет і Банко вертали до королівського обозу, що вони самі оба звернули з дороги для розривки

VIII

і поїхали лісами і полями. І параз на середині одної поляни їм пострічали ся три жінки в дикім і дивовижнім убраню, мов появи якогось иньшого сьвіта. Коли воєводи завважили їх і здивували ся при їх виді, промовила перша і сказала: „Витаємо тебе, Макбете, пане Іляміса!“ (бо сей титул одержав він недавно по смерти свого батька.) Друга промовила: „Витай Макбете, пане Кодора!“ Але третя сказала: „Витай Макбете, що будеш колись королем Шотляндії!“ На се обізвав ся Банко: „Що ви за жінки, що виявляєте мені так мало прихильности і не обіцяєте мені нічого, а мойому товаришеви крім високих почестей надаєте ще й королівство?“ — „Тобі — промовила перша з них — прирікаємо ще більше добро, ніж йому; бо він буде панувати, але скінчить нещасливо і не лишить потомства; ти натомісь, хоч сам не будеш панувати, полишиш потомків, що в довгім ряді без перерви будуть королювати в Шотляндії.“ Потім зараз усі три ті жінки пощезали з очей. Макбет і Банко уважали се зразу за пусту поману фантазії; жартом називав Банко Макбета королем Шотляндії і жартом називав Макбет Банка батьком багатьох королів. Але пізнійше пішла загальна думка, що ті жінки були не що иньше, як віщі сестри (*weird sisters*), себ то, як ви казалиб, богині судьби чи які там Німфи або Феї, що через своє магічне знанє мали дар пророкованя, бо все стало ся як раз так, як вони говорили.“

Як бачимо, завязку драми знайшов Шекспір у Голіншіда готову, аж до таких деталів, як неісторичний бунт Макдонвальда і напад Данів і як поява чарівниць чи відьом. Далі Голіншід оповідає, як Макбет у змові з Банком замордував Дункана, між иншим за намовою своєї жінки, що була дуже честолобна і конче бажала бути королевою.

Пророцтво віщих сестер на сю постанову не мало ніякого впливу, навпаки, сам Дункан завинив головно, образивши і зневаживши Макбета. Ставши королем Макбет панує добре і справедливо; тільки пізнійше за намовою якихсь чарівників він убиває Банка. Сим він обурює против себе шотляндську шляхту. Макдоф прибуває до Англії, де живе Макком, син замордованого Дункана; по розмові з королевичем, вірно переданій Шекспіром (акт IV, сц. 3) Макдоф пристає до війська, яке дає Макмови англійський король і йде до Шотляндії. Макбет знов удає ся до „якоїсь чарівниці“ за ворожою, але ся велить йому не бояти ся нічого, поки Бірнамський ліс не прийде до замку Донзінана. Макбет ожидає напасників у тім замку; ворожі во-яки під ослоною гилляк підходять близько, замок піддаєть ся і Макбет гине в битві.

Своїм звичаєм Шекспір черпаючи з Голіншіда не обмежив ся на уступі, що говорять про самого Макбета, але брав і иньші і приточував їх до своєї основи. І так у тій самій хроніці на иньшій місці знаходимо оповідане про жінку замкового коменданта Донвальда, що разом зі своїм мужем убиває шотляндського короля Дофа III; Шекспір покориствував ся сим оповіданем для змалювання сцени убійства Дункана. З тої самої хроніки взято також зовсім неісторичну звістку про Банка яко родоначальника династії Стюартів. Так само з иньшого уступу Голіншідової хроніки взято фігуру шотляндського патріота Ленокса, що не був навіть сучасний Макбетови, але введений Шекспіром у драмі мабуть тому, бо по літописним переказам він був протоплястом Дарнлея, батька короля Джемса а мужа Марії Стюарт.

Але винайдено й иньші, близші до Шекспірових часів історичні події, що могли так чи инакше

причинити ся до сформованя в поетовій душі страшної трагедії Макбета. Сам король Джемс мало що не впав жертвою подібної зради, якої жертвою зробив ся в драмі Дункан. В р. 1600 його запросив барон Олександр Ротуен до свого замку Перта в гості, по бенкеті запровадив його до спальні і тут заявив йому, що його жде смерть, бо він хоче пімстити ся на нїм за свого батька, покараного смертю з наказу Джемса 1582 р. При сих словах Ротуен ухопив короля за горло. Джемсови вдалось однак крикнути і прикликати сторожу і Ротуена на місці вбито¹⁾). Із оповідань про сю пригоду, як нам їх передали сучасні писані і друковані свідощтва, видно виразно, що Шекспір міг покористувати ся не одним реальним рисом для своєї драми. Так прим. говорить ся, що Ротуен довідавши ся, що король їде до него в гостину, погнав наперед до свого замка, випереджаючи короля, — те саме маємо в „Макбеті“ (акт I, сц. 5 і сц. 6); в часі королівського бенкету Ротуен сидів мов сам не свій, — те саме бачимо в „Макбеті“ (акт I, сц. 7); по бенкеті він сам проводив короля до спальні, з якої мав намір не випустити його живого²⁾) — в драмі Макбет проводить Макдофа до королівської спальні (акт II, сц. 2):

Макбет.

Я заведу вас.

Макдоф.

Я знаю, що се труд для вас приємний,
Та всеж се труд.

Макбет.

Усякий труд, нам любий, се приємність.
Ось двері.

¹⁾ Див. Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft т. XII ст. 261—290, а також Brandes, Shakespeare, ст. 491.

²⁾ Brandes, Shakespeare, 601—602.

В кінці годить ся згадати, що обік дрібнійших натяків на сучасні події, про які була мова в першій розділі сеї передмови, саме культурно-історичне тло трагедії — віра в чари і чарівниць, узяті не тільки з живих вірувань, але з незлічимої і страшних сучасних подій. Ніколи перед тим у Англії ся віра не дійшла була до такої сили, як за панованя Джемса I, що сам був горячим її прихильником і проповідником. Ще 1597 р. він написав книжку *Daemonologia* — правдивий підручник для переслідуваня чарівниць, а 1598 р. спалено в Шотландії не менше як 600 старих баб — буцїм то чарівниць. Страшенні тортури вимушували на тих нещасних найдивогоглядніші зізнання, використані в частині Шекспіром. Тема: чари, чарівниці і демони була улюбленою темою розмов і дискурсів короля¹⁾, що сам любив бути присутнім при мученю чарівниць і навіть придумував нові, жорстокі роди катованя. Не диво, що і в літературі чарівниці зачали входити в моду, а Окфордські міщане витаючи Джемса при в'їзді в те місто в 1605 р., вложили повитальні вірші в уста чарівниць, що пророкують королеви всяке добро.

III. Шекспірове оброблене. Згадавши про сцену появи духа Банка при Макбетовім бенкеті (акт III. сц. 4) Брандес пише: „Се таке величне, таке глибоке і так чудово драматичне та театральне, як мало рисів у цілій історії драми. І загалом майже вся основна композиція сеї трагедії з драматичного і театрального погляду висша

¹⁾ Сер Джон Гаррінгтон списав оповіданє про свою авдієнцію, яку мав у Джемса 1607 р. Король між иньшим запитав його, чи знає він, чому чорт раднійше входить у старих баб, ніж у иньших? На се відповів Гаррінгтон гумористично: „В новім завіті сказано, що сї духи найраднійше пробувають у сухих місцях“ (Brandes, op. cit. 580).

всякої похвали. Відьми в чагарняку, Макбет перед замордованєм короля Дункана, леді Макбет що ходить у сні — се сцени такі ефектовні і величні, що мов огняними буквами на завсїгди вписують ся в пам'яті слухачів¹⁾. Супроти сего — а суд Брандеса, се тільки відгук загальної думки майже від самого часу появи сеї трагедії — незвичайно важно простудіювати драматичну технїку сего твору, ті способи, якими Шекспір осягає свої ефекти, і того духа, той сьвітогляд, яким він оживив сю трагедію — один із найстрашнїйших і найдикїйших кошмарів, які могли коли-небудь притолочувати і мучити людську душу. Таке студіюване улекшене тим, що ми маємо під рукою жерело, з якого безпосередно черпав автор. Із того коротенького змісту Голїншидового оповідання, який ми подали висше, видно, що взяв від него Шекспір. Для пізнання Шекспірової творчости не менше важно простудіювати його відступлення від хроніки. Отже поперед усього він підчорнив фігуру Макбета ще й супроти хронїста: коли у Голїншида Макбет у спілці з Банком і иньшими вельможами піднімає бунт і вбиває Дункана в битві, тут Макбет чинить се сам, убиває короля підступно в сні. Коли у хронїста Макбет зриває ся до бунту покривджений і зневажений королем, у Шекспіра він допускає ся огидного скритовбїйства на ласкавім, людянім монарсі, який тільки що надгородив і відзначив його і гостює в його домі. Коли у хронїста Макбет панує справедливо і мудро, Шекспір чинить його страшним тираном, що держить шпїонів у домах усіх своїх вельмож і бродить у крові. Про війну оповідає хронїст, що Шотляндці в нїй

¹⁾ Brandes, op. cit.

були побиті — рівночасно Макбет на однім крилі, а Банко на другім, але потім участувавши Норвежців вином приправленим сон-зілем і тільки, коли ті поснули, Шотляндці вимордували їх. Шекспір зробив Макбета і Банка вояками без страху і хитрости і переможцями в двох битвах раз по разу. Та найважніші зміни поробив Шекспір у фігурі леді Макбет. Хроніст згадує про неї тільки коротко, що вона з честолюбства намовляла Макбета захопити королівську власть; Шекспір зробив її властивим злим демоном, що попихає Макбета до злочину і діяльно допомагає йому в його сповненню. Хоча деякі риси для малюнка сеї фігури взяв Шекспір із иньших місць Голіншідової хроніки, то про те можна сміло сказати, що ся фігура в своєму цілому — власний додаток Шекспіра до Макбетової трагедії. Взірців для сеї фігури з її психольогією треба шукати не в хроніках, а в старинній греко-римській трагедії. Тип жорстокої жінки, що для осягнення своїх цілей ламає найсвятіші природні звязки, вбиває власних дітей, власного брата, зраджує батька, нівечить жите улюбленого мужа, змалювала ся стара трагедия в Медеї. Хоча Шекспір не знав геніяльної „Медеї“ Евріпіда, то про те без найменшого сумніву знав латинську „Медею“ Сенеки, розводнену, риторичну копію грецької. Що Шекспір знав Сенеку і його трагедії, се ми бачили в „Гамлеті“ (стор. 61), бачимо і в иньших драмах, отжеж цікаво, що другий монольоґ леді Макбет (акт I, сц. 5), де вона кличе духів, щоб позбавали її пола (unsex) і наповнили її нутро у щерть жорстокістю, живцем нагадує перший монольоґ Медеї¹⁾. І загалом у обох фігурах багато подібного, тільки що Шекспірова

¹⁾ Brandl, Shakespeares Dramatische Werke, IV, 139.

психологія без порівняня глибока. Бо коли старинні трагіки розв'язку трагічного вузла Медеї переносили в надлюдський світ духів і чарів (Медея сповнивши всі жорстокости щезає в огнистім возі, тягненім драконами), то Шекспір переніс її в нутро своєї героїни. Леді Макбет, котрої сумління за дня спить, пригноблене її сильною волею, ходить у сні і терпить подвійну муку; її сильна воля кінець кінців доводить її тільки до того, що вона вішаєть ся. Дуже правдоподібно, що навіть найефектовнішу сцену трагедії — появу духа Банка на Макбетовім бенкеті — завдячує Шекспір одному стихови латинської Медеї. Гонена Фуріями Медея терпить від привидів і кричить: „А се чия тінь надходить, мглиста, з розшарпаними сугубими? Се мій брат, він жадає пімсти“. Сі слова могли дати імпульс Шекспіровій уяві до виведення тіни замордованого Банка, тим більше, що у Голіншіда про ту появу нема ніякісної згадки.

Друга важна зміна, яку впровадив Шекспір, се виділя роля вільом у драмі. Як уже сказано, у Голіншіда з початку являють ся Макбетови не відьми, а „віщі сестри“ — старогерманські Норни, що віщують йому будуще без ніякого злого наміру. Шекспір переробив їх на зловних вільом-чарівниць, що стоять під комендою греко-римської Гекати (богині тьми), переробленої також на злого демона. Отсі зловні істоти підводять Макбета на вбійства і злочини, ошуковують його двозначними пророцтвами і доводять до згуби. На сю зміну вплинули очевидно сучасні англійські вірування про чари, вірування, що знайшли відгук не тільки в незлічимих церковних проповідях, але навіть у цілих трактатах, законах і постановах парламенту. Ще 1558 р. єпископ Джівель у проповіді благав ко-

ролеву Єлисавету, щоб не давала пощади чарівницям. Костри горіли по всій Англії; в однім маленькім містечку Сент Озїс у Ессексі спалено близько 80 чарівниць. Правда, 1584 р. виступив Реджінальд Скотт з книжкою *The discovery of witchcraft* (Відкрите чарівництва), де основно і дуже розумно виказав усю глупоту віри в чарівництво; але його голос пролунав без відгуку. Сам король Джеймс, як сказано вище, був горячим прихильником віри в чари, а одним із перших законодавчих актів його правительства в Англії був внесений в 1604 р. до парламенту проєкт закону против чарівниць, що справді був ухвалений¹⁾. Супроти сего змагання за віру в чари і против неї Шекспір не почував себе зобов'язаним зайняти якесь становище відмінне від широкої маси. Відьми, чарівниці виведені ним на сцену, се не витвір фантазії Макбета, не те, що дух Банка або дух Гамлетового батька; се дійсні, об'єктивні зловісні істоти, такі, якими їх уявляли собі тодішні люде. Вони служать злему, можуть літати в повітря, плавати по морю, піднімати бурі²⁾; вони варять дивовижні чари в недоступних місцях, після дивовижних середньовікових рецепт. Усе се, аж до такої рецепти, аж до пісенок, що буцїм то співали відьми гуляючи з демонами, аж до їх симпатії з котами вірно скопійовано з того, як виображувано собі відьом у Шекспірових часах, а роля, яку признає їм Шекспір у людських учинках, показує, що він

¹⁾ Brandes, op. cit. 596—597.

²⁾ Варто пригадати, що коли король Джеймс 1590 р. заручився з датською принцесою Анною і ся плывучи до Шотландії була заскочена бурею і загнана на беріг Н. р-веті, король Джеймс приписав сю бурю впливови чарівниць і 200 нещасних баб у Шотландії тай не мало в Данії поггло за се в огні кострів.

далекій був від раціоналістичного погляду Реджінальда Скотта.

Як звісно, в сцені, де відьми роблять чари (акт IV, сц. 1) Шекспір цитує пісню чарівниць, але приводить тільки перші слова: „Чорні духи і т. д.“ Так само перед тим (акт III, сц. 5) приведено початкові слова иньшої відьомської пісеньки: „Ой їдиж бо, ой їди!“ Не знати, чи Шекспір сам, чи видавці „Макбета“ пропустили ті пісеньки, певно як річи загально звісні в ту пору, а неналежні перу Шекспіра. Аж в р. 1778 віднайдено рукописну поему „Відьма“, зложену сучасним Шекспірови поетом Мідльтоном, і в ній знайшли ся повні тексти обох сих пісеньок. Між ученими йшла суперечка, чи пісеньки були зложені Шекспіром, чи Мідльтоном; цікаво, що й Брандес (ор. cit. 601) хилить ся до того, щоб признати Шекспірови їх авторство. Мені видаєть ся найбільше ймовірним, що ані Шекспір ані Мідльтон не були авторами тих не то співанок, не то дуже примітивних чародійських формулок, але взяли їх готові з уст люду. В Шекспірових драмах такі вставки людських пісень трапляють ся досить часто.

„Макбет“ був написаний безпосередно по „Гамлеті“; на се вказують деякі аналогічні ситуації і головний настрій, понурий, песімістичний. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, поява надприродних істот є вихідною точкою драми, чинить її властиву завязку. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, герой вагаєть ся, хоча з иньших причин; і в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, ходить при тім о вбійство короля. Цікаво, що роля жінок однаково погана в обох драмах, а властиво в „Макбеті“ далеко поганійша, чим у „Гамлеті“. Бо коли там королева була тільки слабою супроти залицянь убійці свого мужа, тут вона співвинувата, помічниця в убійстві, пружина,

що попихає до вбійства. Навіть чиста і щира дівчина в „Гамлеті“, Офелія, служить тільки параваном для батьківської шпіонажі і показує ся лялькою без власної волі, що тільки в божевілью виявляє свою властиву натуру; деякою аналогією до неї можна в „Макбеті“ вважати жінку Макдофа, чесну і щирю людину з обмеженим світоглядом, що не знає для мужа висших обов'язків понад дбанє за сім'ю і сходить зі сцени з крайне песимістичними сентенціями на устах.

Є деякі аналогії в ситуаціях також між „Макбетом“ і написаним кільканацять лїт вчаснїйше „Річардом III“. Оба ті герої захапують королівський престол допустивши ся вбійства правовитих королїв; оба вони тирани, що бродять у крові; обох навідуєть привиди і духи, оба гинуть у бою, у обох трагічна катастрофа є впливом їх злочинів. Але при всїм тїм характери обох героїв — повнісїнький контраст. Бо коли Річард — моральна каліка, злочинець з уродження і не почуває ніякої гризоти сумлїня, — Макбет чоловік в основі чесний і чутливий, але слабкої волі; він не може оперти ся злудним обіцянкам чарівниць і намовам власної жінки; консеквенція раз сповненого злочину пхає його все далі і далі. І коли для Річарда кінцева катастрофа являєть ся чимсь несподіваним і він ще в остатній хвилі думає про ратунок і готов дати королівство за одного коня, Макбет уже перед рішучою битвою впав духом і бажає смерті, що може бути для него найліпшим виходом із страшної душевної муки. Відчути і так консеквентно змалювати такі контрасти в таких подібних ситуаціях міг тільки такий великий гений, як Шекспір.

IV. Текст „Макбета“. „Макбет“ не був друкований за життя Шекспіра і появив ся тільки

XVIII

в першій збірній виданню його творів 1623 р. Але видавці очевидно не мали вже під рукою власного рукопису поета і видрукували сю трагедію з якогось театрального екземпляра, сильно вкороченого і обкромленого. На се показує незвичайна короткість „Макбета“. „Не вважаючи на багатство акції — каже Брандес — ся драма майже найкоротший театральний твір Шекспіра. Коли „Гамлет“ має 3924 віршів, „Річард III“ 3599 і т. д., „Макбет“ має всього 1993 вірші. Далі, вся архітектура драми попсована. Сама розмова між Макомом і Макдофом (акт IV, сц. 3), з драматичного погляду майже зайва, займає майже осьму частку об'єму всієї трагедії. Мусимо припускати, що первісно і інші частини мали розмірний об'єм, бо такої непропорциональності у Шекспіра де инде не стрічаємо. Декуди чуємо виразно пропуски. І так у акті I, сц. 5 леді Макбет у перше натякає Макбетови на те, що треба вбити Дункана. Макбет нічого не говорить на сю тему. А тимчасом у слідуєчій сцені Макбет виступає вже з повзятою постановою, а коли знов захитався, жінка докоряє йому натяками на якісь попередні, очевидно пропущені сцени:

Ти був мужчина, як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владить;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе нінащо зводить¹⁾.

Так само неясне нам питанє про те, чи мав Макбет дітей. У тій самій сцені леді Макбет виразно каже, що вона „кормила грудьми“; і пізніше

¹⁾ Brandes, op. cit. 599.

з промов Макбета (пор. акт. III, сц. 1) можна догадувати ся, що у него були діти, були сини; він гнівається на долю, що надармо заплямив свою душу, пригтовуючи королівство для Банкових потомків, „а мій син не має бути моїм спадкоємцем!“ Се очевидно не мало би ніякого значіння, коли-б у Макбета не було сина. А тимчасом далі ми чуємо, що Макбет не має сина і загалом у драмі полишено сю справу в непевности — можливо, що й тут непевність є тільки впливом обкросня драми для потреб сцени.

Текст „Макбета“ незвичайно трудний для перекладу, задля своєї ляпідарности, ріжнородности стилю і багатства натяків на різні мало звісні нам відносини. Загалом Шекспір з незрівнаним майстерством зумів тут і своїй мові надати той понурій, бурливий, дикий кольорит, яким визначається подія трагедії і вся сценерія її — Шотляндія. От тим то „Макбет“ — правдивий „камень преткновения“ для перекладачів; приміром у німецькій літературі такий геніяльний поет, як Шіллєр, дав зразок майстерного подекуди, але в цілому невдатного перекладу сеї трагедії, де дикі тони оригінала злагоджено, вигладжено, прилизано і тим способом ослаблено. Переклад Куліша з уваги на великі труднощі, які приходилось йому поборювати, можна вважати в цілому вдатним; в усякім разі се перша талановита проба перекладу сеї трагедії на нашу мову; та треба признати, що до тої сили і ріжнородности тонів, якою визначається англійський оригінал, їй ще дуже і дуже далеко.

Ів. Франко.